

Motion till riksdagen 2005/06:N444

av **Britta Lejon (s)**

Dagligvaruhandeln

Motionen delad mellan flera utskott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om behovet av att se över konkurrenslagstiftningen för att garantera mångfald i dagligvaruhandeln och lägre matpriser.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om behovet av att se över hyreslagstiftningen.¹

¹ Yrkande 2 hänvisat till BoU.

Fel! Okänt namn på

Motivering

Den svenska dagligvarumarknaden karakteriseras av hög koncentrationsgrad i samtliga förädlingsled, alltifrån den producerande livsmedelsindustrin till detaljhandeln med dagligvaror. I tillverkningsindustrin har jordbrukskooperativa företag av tradition en dominerande ställning inom många marknadssegment medan parti- och detaljhandeln i ökande utsträckning kommit att koncentreras till tre ledande handelsblock. I partihandelsledet för fullservicegrossister har ICA, COOP och Axfood en sammantagen marknadsandel som överstiger 90 procent och är genom egna eller samverkande detaljhandelsföretag också helt dominerande i försäljningsledet till konsument. Handelsblocken hålls samman genom direkt ägande, samarbetsavtal, köptrohetsklausuler och hyresavtal m.m. Inom ICA-rörelsen finns såväl helägda som delägda butiker och enskilda näringsidkare, medan COOP-kedjan är helintegrerad genom 100-procentiga ägarband. I Axfoodgruppen styrs Willys genom direkt ägande och Hemköpsbutikerna genom franchisingavtal.

För fristående detaljhandlare är möjligheterna att välja fullsortimentsgrossist för sina varuleveranser begränsade och inskränker sig i huvudsak till Axfood och det Skånebaserade partihandelsföretaget Bergendahls. Då Axfoods uttalade ambitioner är att till 75 % driva detaljhandelsverksamhet i egen regi (nu genom Willys och Hemköp) riskerar de fristående detaljhandelsföretag som väljer Axfood som fullsortimentsgrossist att få sin egen huvudleverantör som konkurrent och dessutom öppna sig för insyn, via t.ex. beställnings- och kassasystem, i sina interna affärsupplägg.

Den starka koncentrationen inom dagligvaruhandeln anses bl.a. av Konkurrensverket som ett problem som bidrar till en bristande konkurrens med åtföljande negativa konsekvenser för konsumenterna. Även om matpriserna sjunkit en del de senaste åren är de fortfarande höga i ett internationellt perspektiv. Enligt Konkurrensverket finns det ingen anledning till att Sverige inte skulle kunna ha matpriser i nivå med åtminstone Storbritannien och Finland, dvs. exklusive moms omkring 5 % lägre än i dag. Jämfört med t.ex. Nederländerna och Tyskland ligger Sverige 9 % högre, exklusive moms.

Den ökade koncentrationen har dessutom gått hand i hand med en nedläggning av mindre butiker, inte minst i glesbygd. Utglesningen av butiksnätet har således minskat tillgängligheten för konsumenterna.

De utpräglade lågprisföretagens svårigheter att få ett genuint fäste på den svenska dagligvarumarknaden visar på att det föreligger höga trösklar för marknadsinträde. Den kommunala tillämpningen av plan- och bygglagens bestämmelser har tidigt uppmärksammats som ett hinder för marknadsinträde för nya konkurrenter och har nu också gjorts till föremål för en allmän översyn.

En mer liberal tillämpning av plan- och bygglagen vid butiksetableringar kommer dock att som ensamt medel visa sig otillräckligt för att stärka konkurrensen på dagligvarumarknaden. Det måste också bli möjligt för enskilda handlare att utan repressalier kunna byta fullsortimentsgrossister. Den inlåsnings som i dag existerar inom dagligvaruhandeln av enskilda näringsidkare genom avtal om köptrohet och andrahandskontrakt hos partihandelsföretag på

Fel! Okänt namn på

affärslägen ger upphov till inlåsningseffekter. Konsumenterna drabbas av detta genom stelheter i marknaden, begränsningar av mångfalden och höga priser.

Konkurrensverket har nyligen skrivit av ett ärende som aktualiserats av Vi-handlarna och som rör dessa handlares byte av fullsortimentsgrossist från Axfood till Bergendahls. Detta byte har föranlett Axfood att säga upp hyresavtal med enskilda näringsidkare med motiveringen att leverantörbytet strider mot ingångna samarbetsavtal om köptrohet. Det avskrivna ärendet, liksom Konkurrensverkets handläggning av ärendet kring detaljhandelsgruppen Fri Mat, indikerar att verket inte har för avsikt, eller inte har verktyg, för att agera för en uppluckring av den nuvarande blockbildningen på dagligvarumarknaden. I samma riktning pekar det förhållandet att verket nu i drygt ett år granskat förekommande samarbetsavtal m.m. inom ICA-rörelsen utan att komma fram till några resultat.

De strukturförändringar som skett inom dagligvarumarknaden under en följd av år har lett fram till en maktförskjutning mellan olika förädlingsled. Det är idag i hög grad partihandelsföretagen som styr sortimentssammansättningen i detaljhandelsföretagen och därutöver också prisbildningen. Det senaste uttrycket för partihandels starka marknadsposition är utvecklingen av egna märkesvaror (EMV) som tas fram i konkurrens med leverantörernas egna inarbetade varumärken.

Den sammantagna effekten för konsumenterna av den ökade andelen egna märkesvaror – t.ex. i fråga om pris, kvalitet och valfrihet – är oklar. De egna märkesvarorna kan å ena sidan ses som ett inslag i en starkare priskonkurrens. Å andra sidan kan antalet märken på butikshyllorna bli färre, vilket kan slå mot vissa kategorier leverantörer och minska konsumenternas valfrihet. Det är också osäkert hur de egna märkesvarorna står sig vid kvalitetsjämförelser.

Mot bakgrund av ovanstående anser jag att riksdagen bör ge regeringen till känna att se över rådande konkurrenslagstiftning i syfte att komma till rätta med nuvarande inlåsningar av enskilda näringsidkare i etablerade handelsblock samt att se om hyreslagstiftningen kan förändras så att enskilda näringsidkares besittningsskydd stärks.

Stockholm den 3 oktober 2005

Britta Lejon (s)